

บทบาทและหน้าที่ของสื่อในภาวะการเมืองขัดแย้ง

บทนำ

สื่อมวลชนในระบอบประชาธิปไตยควรมีหน้าที่อย่างไรโดยเฉพาะในภาวะการเมืองที่ขัดแย้ง? คำถามนี้จะเป็นคำถามสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนสังกัดต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสถานการณ์ความขัดแย้งล่าสุดที่กลุ่มผู้ชุมนุม กปปส. ได้มีการเคลื่อนย้ายมวลชนเมื่อวันที่ 1 ธันวาคมเพื่อ ‘ขอความร่วมมือ’ สื่อมวลชนฟรีทีวีทั้งช่อง 3 5 7 9 11 เพื่อร่วมกับกลุ่มผู้ชุมนุมในการล้อมล้างระบอบทักษิณให้หมดไปทางจากประเทศไทย ซึ่งการกระทำดังกล่าวได้ถูกหลายภาคส่วนในสังคมเห็นว่า ถือเป็นการคุกคามสื่อมวลชน เนื่องจากนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เลขาธิการ กปปส. ได้ออกแถลงการณ์เรียกร้องให้สื่อมวลชนออกข่าวและให้ข้อมูลแก่ประชาชนเฉพาะจากฝ่ายผู้ชุมนุมและไม่ให้มีการออกข่าวจากฝ่ายของรัฐบาล ทั้งนี้ หลายฝ่ายเห็นว่า ข้อเรียกร้องดังกล่าวของนายสุเทพขัดกับหลักประชาธิปไตยที่ส่งเสริมให้ข้อมูลแก่สังคมอย่างรอบด้านและอิสระ ปราศจากการแทรกแซงจากฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายที่ไม่ได้เป็นรัฐบาล นอกจากนี้ กลุ่มผู้ชุมนุมยังได้ไปกดดันผู้ดำเนินรายการเล่าข่าวชื่อดังของสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 คุณสรยุทธ สุทัศน์จินดา และได้มีการเรียกร้องให้คุณสรยุทธเป่านกหวีดต่อหน้าผู้ชุมนุมอีกด้วย

โดยล่าสุด (14 ธันวาคม 2556) หนังสือพิมพ์ไทยรัฐออนไลน์ได้รายงานว่าคุณสำรวจความคิดเห็นนิคัาโพลล์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ซึ่งเปิดเผยผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชน จำนวน 1,251 หน่วยตัวอย่าง กระจายทุกระดับการศึกษาและอาชีพ เรื่อง "ความเป็นกลางของสื่อฟรีทีวีในการรายงานข่าว" พบว่าประชาชน ร้อยละ 38.13 เชื่อว่า ไม่เป็นกลางในการรายงานข่าว ขณะที่ร้อยละ 38.05 เชื่อว่า รายงานข่าวอย่างเป็นกลาง และร้อยละ 23.82 ไม่แน่ใจ/ไม่ระบุ

เมื่อถามถึงความคิดเห็นต่อช่องฟรีทีวี ที่มีความเป็นกลางในการรายงานข่าวมากที่สุด พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 22.06 ระบุว่า เป็นช่อง 7 รองลงมา ร้อยละ 16.39 ระบุว่า เป็นช่อง 3 ร้อยละ 13.75 ระบุว่า เป็นช่อง Thai PBS ร้อยละ 12.15 โดย ผศ.ดร.อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ประชาชนทั่วประเทศเชื่อว่า ช่อง 7 และช่อง 3 รายงานข่าวอย่างเป็นกลางมากที่สุด ซึ่งสาเหตุน่าจะมาจากการเปลี่ยนนโยบายและปรับแนวทางการทำงาน ภายหลังจากกลุ่มผู้ชุมนุมมวลมหาประชาชนร้องขอพื้นที่ข่าว พร้อมเคลื่อนขบวนมาเยี่ยมถึงสถานี ขณะเดียวกันทั้ง 2 ช่อง ยังมีอิสระและ

ยึดหยุ่นในการปฏิบัติงาน รวมทั้งมีผู้ติดตามชมเป็นประจำมากอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ผลโพลดังกล่าวก็ยังเป็นที่กังขาจากหลายฝ่าย เนื่องจากมีข้อมูลว่า มีนักข่าวช่อง 7 ท่านหนึ่ง ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่า เป็นผู้สนับสนุนกลุ่มผู้ชุมนุม โดยการขึ้นเวทีเพื่อสนับสนุนการชุมนุม

ทั้งนี้ รายงานฉบับนี้จะนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจและน่าติดตามเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนภายใต้บริบทการเมืองและสังคมที่มีความขัดแย้งสูง มีการแบ่งฝ่ายทางการเมืองอย่างชัดเจน โดยในเบื้องต้น รายงานฉบับนี้จะนำเสนอโดยสรุปถึงหน้าที่และเป้าหมายและบทบาทของสื่อในสังคมประชาธิปไตย และรายงานจะนำเสนอประเด็นต่าง ๆ เพื่อใช้ในการถกเถียงในรายการต่อไป

หน้าที่ เป้าหมายและบทบาทของสื่อในสังคมประชาธิปไตย

ในหนังสือ The Power of News หรือ ‘อำนาจของข่าว’ (แปลโดยผู้เขียน) โดย ศาสตราจารย์ Michael Schudson ศาสตราจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อสารมวลชน ได้กล่าวสรุปไว้ว่า หน้าที่และบทบาทของสื่อในสังคมประชาธิปไตยมีอยู่ 7 ประการ ได้แก่

1. สื่อควรที่จะให้ข้อมูลที่เป็นธรรมและรอบด้านแก่สาธารณชน และทำให้บุคคลต่าง ๆ ในสังคมสามารถที่จะตัดสินใจต่าง ๆ โดยอาศัยข้อมูลที่รอบด้านดังกล่าวได้
2. สื่อควรที่จะนำเสนอแนวทางและกรอบความคิดที่ถูกต้องและมีเหตุผลในการช่วยให้สาธารณชนเข้าใจถึงบริบทการเมืองที่ซับซ้อน โดยสื่อควรส่งเสริมในการวิเคราะห์และอธิบายการเมืองในรูปแบบที่ทำให้ประชากรเข้าถึงได้และสามารถที่จะเลือกในการปฏิบัติตนได้อย่างมีเหตุผล
3. สื่อควรจะทำหน้าที่เป็นพยานร่วมในการที่จะทำให้ทุกมุมมองในสังคมของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ได้รับการนำเสนออย่างเป็นธรรม
4. สื่อควรนำเสนอทั้งปริมาณและคุณภาพของข่าวที่ผู้คนที่ต้องการ ตลาดควรจะเป็นบรรทัดฐานในการผลิตข่าวของสื่อต่าง ๆ
5. สื่อควรเป็นตัวแทนสาธารณะและพูดแทนและพูดถึงประโยชน์สาธารณะเป็นหลักในการที่จะทำให้รัฐบาลต้องรับผิดชอบในการกระทำต่าง ๆ
6. สื่อควรที่จะแสดงถึงความเห็นอกเห็นใจและสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน เพื่อที่คนในสังคมส่วนใหญ่จะได้เห็นภาพของคนทั่วไปในโลก และชนชั้นนำก็จะเข้าใจถึงความเป็นไปในสังคมมากขึ้นอีกด้วย

7. สื่อควรสร้างพื้นที่ในการสนทนาแลกเปลี่ยนระหว่างประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่ใช่เพื่อการสร้างความรู้ความเข้าใจในการตัดสินใจทางประชาธิปไตยแต่ยังเป็นกระบวนการในการส่งเสริมประชาธิปไตยอีกด้วย

ทั้งนี้ กรอบของบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวเปรียบเสมือนหลักการที่สื่อใช้ในการทำหน้าที่รายงานข่าวและข้อมูลต่าง ๆ แต่คำถามใหญ่อีกคำถาม คือ แล้วกรอบกติกาและโครงสร้างของสื่อในสังคมไทยเอื้อให้เกิดสิ่งเหล่านี้มากน้อยเพียงใด ซึ่ง ศาสตราจารย์ Duncan McCargo อาจารย์จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยลีดส์ ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงสภาพในกองบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ไทยและได้เขียนสรุปเอาไว้ในบทความวารสารชื่อ Political News Gathering in Thai Language Press ว่า ระบบภายในสื่อไทยเป็นระบบเด็กกับผู้ใหญ่ กล่าวคือ ผู้สื่อข่าว (ประกอบไปด้วยนักข่าว ประชาชนหรือผู้ที่ไม่มีความสำคัญอะไรในสังคม) ต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ (คอลัมนิสต์ นักการเมือง และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่) และไม่มีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์ผู้ใหญ่ นักข่าวไม่ควรมีความคิดเห็น หากแต่ทำหน้าที่บันทึกเทปเวลาไปทำข่าวเท่านั้น

นอกจากนี้ ดร. ดันแคนยังชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างรวมศูนย์ของสื่อไทยสะท้อนไปถึงลักษณะในการทำข่าวว่า การรายงานข่าวมียุทธศาสตร์รวมศูนย์อยู่ที่กรุงเทพฯ เป็นอย่างยิ่ง และนำไปสู่การกีดกันมิให้ประชากรกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ มีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง เสียงของสื่อจึงเป็นเพียงเสียงสะท้อนของชนชั้นกลางและผู้ที่อยู่ในเมืองหลวงไปโดยปริยาย

ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยของสื่อไทย

ทั้งนี้ ศาสตราจารย์ Michael Schudson ได้กล่าวไว้ในบทความวิชาการ Reluctant Stewards: Journalism in a Democratic Society ว่า การที่สื่อมวลชนไม่สามารถแสดงบทบาทในการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยได้นั้น เกิดมาจากสาเหตุที่ว่า ตัวสื่อมวลชนเองนั้นก็ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยดีพอ ในเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ แน่นอนว่า สื่อที่ดีควรทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและรอบด้าน แต่นอกจากนี้ สื่อยังควรมีหน้าที่สำคัญในการที่จะเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย และความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์และกลุ่มผลประโยชน์ที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์การเมืองต่าง ๆ อีกด้วย ซึ่งมิติของความรอบด้านในข้อมูล เหตุการณ์และความเชื่อมโยงมีความจำเป็นอย่างสูง

ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองล่าสุด หลังจากที่สื่อฟรีทีวีได้รับการกระตุ้นและขอความร่วมมือจากกลุ่มผู้ชุมนุมและกลุ่ม กปปส. สังคมไทยได้เห็นการรายงานข่าว เกาะติดสถานการณ์ของสื่อมวลชนต่าง ๆ อย่างละเอียดมากขึ้น สื่อมวลชนมุ่งประเด็นและความสนใจไปที่ประเด็นการจัดตั้งสภาประชาชน ว่า จะมีหน่วยงานหรือองค์กรใดมาเป็นคนกลาง จะมีการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศไทยอย่างไรต่อไปข้างหน้าเพื่อหาทางออกให้แก่ประเทศ และ กปปส. ได้ทำการเสนออย่างไร และกลุ่มผู้มีอำนาจ (ไม่ว่าจะเป็นกองทัพ ตำรวจ รัฐบาล และภาคเอกชน) รวมไปถึงผู้ที่ชื่อเสียงในสังคมคิดอย่างไร

แต่ในขณะเดียวกัน สื่อต่างประเทศจำนวนมากที่ให้ความสนใจกับการชุมนุม (เช่น สำนักข่าว Reuters, Financial Times, The Economist) กลับมุ่งเน้นความสนใจเพื่อเข้าใจบริบทของความขัดแย้ง และทำหน้าที่สืบค้นความเป็นมาและกลุ่มอำนาจที่อยู่เบื้องหลังความขัดแย้ง โดยพยายามอธิบายแรงจูงใจ ความสัมพันธ์และข้อขัดแย้งของตัวละครต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมา รวมไปถึงวิพากษ์วิจารณ์การกระทำที่ไม่อยู่ในครรลองของระบอบประชาธิปไตยอย่างตรงไปตรงมาของ กปปส. อีกด้วย ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวแตกต่างจากสื่อไทยโดยสิ้นเชิง และได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากฝ่ายผู้ชุมนุมว่า สื่อต่างประเทศไม่เข้าใจบริบทความเป็นไทยและนำเสนอเพียงข้างเดียว

ทั้งนี้ การติดตามข่าวสารและบทวิเคราะห์จากทั้งในและต่างประเทศ สะท้อนให้เห็นว่า สื่อมวลชนของไทยยังขาดความรู้ ความเข้าใจและนอกจากนี้ ยังขาดความเป็นอิสระและความกล้าในการตั้งคำถาม สืบหาข้อมูลและวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มการเมืองอย่างตรงไปตรงมา และยังมีสื่อทางเลือก สื่อเลือกข้างและสื่อใหม่ที่ระดมข้อมูลที่สร้างความแตกแยกเพิ่มขึ้นในสังคม

โครงสร้างเชิงอำนาจที่ครอบงำสื่อไทย

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างของสังคมไทยเป็นสังคมอำนาจนิยม เป็นสังคมที่มีความเป็นศักดินาที่ไม่ส่งเสริมอิสรภาพทางความคิดในการทำหน้าที่การทำงานและของคนในสังคม ซึ่งโครงสร้างเชิงอำนาจดังกล่าวก็ได้รับการสะท้อนในโครงสร้างและวัฒนธรรมสื่อไทยเป็นอย่างมาก คุณประวิตร โรจนพฤกษ์ ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์เดอะ เนชั่น ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สื่อเสรีมีจริงหรือ: บทเรียนประชาธิปไตยและวัฒนธรรมสื่อไทย” ไว้ว่า นักข่าวไทยยังไม่มีเสรีภาพที่แท้จริง สื่อไทยจำนวนมากไม่เคารพความหลากหลายทางความคิด ซึ่งสังเกตได้ว่า เวลาหนังสือพิมพ์ฉบับใดเชียร์พรรคการเมืองใดก็มักจะเชียร์กันอย่างสุด ๆ และเราแทบจะมองไม่

เห็นความหลากหลายทางความคิดภายในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ซึ่งสื่อต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะสะท้อนภาพของ
ความเคารพความหลากหลายทางความคิด และทำให้สังคมตระหนักถึงคุณค่าของมันในแง่มุมต่าง ๆ

ที่ผ่านมา เรามักจะพบว่า วัฒนธรรมองค์กรและวัฒนธรรมของสังคมที่ครอบงำสื่อไทยอยู่นั้น ยังไม่มีความเป็น
ประชาธิปไตยที่ส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพและอิสรภาพทางความคิด โดยคุณประวิตรได้ใช้คำว่า ‘พื้นที่เผด็จการ
ธุรกิจ’ ซึ่งเป็นที่ที่ไม่มีสภาพหรือโครงสร้างในการต่อรองให้กับผู้สื่อข่าวในสังกัด อำนาจการต่อรองและใน
การสั่งการจึงเกิดขึ้นเฉพาะกับผู้มีอำนาจและกลุ่มการเมืองที่ต้องการดึงเอาความชอบธรรมของสื่อมาอยู่ฝ่าย
ตนเอง นักข่าวและผู้ปฏิบัติการภาคสนามจึงมักจะถูก ‘คุกคาม’ ไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐเอง ภาคเอกชน (กลุ่มทุน
ที่ให้การสนับสนุนสื่อ) และล่าสุด แรงกดดันและคุกคามจากผู้ชุมนุมทางการเมืองต่อการเสนอข่าวของนักข่าว
ภาคสนาม

การวางตัวเป็นกลางและเป็นอิสระทางการเมืองของสื่อไทยจึงเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก เนื่องจากมีแรงดัน
จากตัวโครงสร้างและผู้เล่นที่มีความขัดแย้งกันอย่างสูงในสังคมไทย สื่อจึงจำเป็นต้องพลิกผันตัวเองจาก ‘ผู้เล่น’
มาเป็น ‘ผู้สังเกตการณ์และให้ข้อมูล’ ที่ถูกต้อง แม่นยำ คมคายและกล้าหาญแก่สังคมไทย

บทสรุป

เราคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่า ระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยนั้น อาศัยความชอบธรรมและที่มาของ
อำนาจจากส่วนเสี้ยวใหญ่ของประชาชน นักการเมืองและกลุ่มการเมืองจึงมีต้องการเชื่อมโยงและเพิ่มพูนอำนาจ
ของตนผ่านกระบวนการโดยอาศัยสื่อเป็นเครื่องมือดังกล่าว เพราะฉะนั้น สื่อมวลชนในระบอบประชาธิปไตยจึง
มีหน้าที่และบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและรอบด้าน แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือ การที่
สื่อมวลชนจะปฏิบัติหน้าที่ในการสร้างเสริมองค์ความรู้และกรอบความคิดในการที่จะทำให้ประชาชนสามารถที่
จะตัดสินใจและส่งเสริมให้ประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขับเคลื่อนกลไกประชาธิปไตย

ประเด็นถกเถียงในรายการ

1. สื่อควรมีบทบาทเป็นกลางหรือไม่ในสถานการณ์ที่บ้านเมืองมีความขัดแย้ง สื่อเลือกข้างผิดหรือไม่?
2. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ กับวาทะกรรมที่ว่า การป้องกันการแทรกแซงสื่อจากกลุ่มการเมืองต่าง ๆ นั้น ไม่สามารถทำในสังคมไทย?
3. สื่อไทยมีความรู้ความเข้าใจ และได้รับการฝึกฝนและพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะขัดแย้งเพียงพอหรือไม่?
4. สังคมไทยพูดถึงความสำคัญของ 2 สิ่งเสมอในการปฏิรูปสังคม คือ การปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปสื่อ แต่ทั้งสองอย่างก็ไม่ได้มีการกระทำให้สำเร็จได้ จากปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็นความล้มเหลวของสังคมไทยหรือไม่?
5. สังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่นิยมการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา สื่อควรมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมในการวิพากษ์วิจารณ์ของสังคมหรือไม่?
6. สื่อจะสร้างความสมดุลระหว่าง เสรีภาพ และความรับผิดชอบอย่างไรในสังคมประชาธิปไตย